

arasında oğlu Abdullah, yeğeni Ebû Halîfe el-Cumahî, Ahmed b. Hanbel, Sa'leb, Ebû Osman el-Mâzinî, Riyâşî, Yahyâ b. Maîn ve Ebû Bekir b. Ebû Hayseme gibi şahsiyetler vardır. İbn Sellâm 231 (846) veya 232 (847) yılında Bağdat'ta vefat etti. Ebû Bekir ez-Zübeydî ise onun Basra'da öldüğünü kaydeder (*Tabakâtü'n-naḥviyyîn*, s. 180). Arap tarihini, Arap dili ve edebiyatını çok iyi bildiği anlaşılan İbn Sellâm el-Cumahî edebiyat ve şiir konularında yaptığı tenkid, tahlil ve değerlendirmelerle bu alanda önemli yenilikler gerçekleştirmiştir. Câhiliye devri ve İslâmî dönem şiiri hakkında zamanına kadar gelen dağınık bilgileri derlemiş, onlara yeni bilgi ve görüşler ilâve etmiş, şiir tenkidinde esas alınacak ölçüleri belirlemiştir.

Eserleri. İbn Sellâm'ın kaynaklarda yedi eseri zikredilmekteyse de (İbnü'n-Nedîm, s. 35, 113) bunlardan sadece *Tabakâtü fuhûlî's-şu'arâ'* (*Tabakâtü's-şu'arâ'*) günümüze ulaşmıştır. Bazı kaynaklarda zikredilen *Tabakâtü's-şu'arâ' il-Câhiliyyîn* ve *Tabakâtü's-şu'arâ' il-İslâmiyyîn*'in bu eserin farklı adları olduğu belirtilmiştir (Ömer Ferruh, II, 246; Tâhîr Ahmed Mekki, s. 155). Câhiliye devrinin Emevîler'in son dönemine kadar yetmiş şiirleri içine alan bu eserde müellif tesbit ettiği bazı ölçülere göre Arap şairlerini tabakalara ayırmış, şiir seçimi ve şiir tenkidi gibi konular üzerinde durmuştur. Mukaddimesinde takip ettiği metot, uydurma şiir, Arap gramerinin doğuşu ve aruz gibi önemli konulara işaret etmesi yanında özellikle iki husus esere ayrı bir önem kazandırmıştır. Bunlardan biri, kendi dönemine kadar bilinen edebî tenkide dair düşüncelerle birlikte şiir sanatı ve edebî zevk konusunda yer verdiği kendi tesbit ve düşünceleri, diğeri ise edebiyat tarihçileri için çok değerli bir malzeme mahiyetinde olan edebiyat ve şiir konularında belirleyip derlediği bilgilerdir. İbn Sellâm'ın mukaddimesinden eserin "Câhiliyyûn", "İslâmiyyûn" ve "Muhadramûn" olmak üzere üç tabakaya ayrıldığı izlenimi ortaya çıkıyorsa da mevcut şekliyle eserde muhadramûn tabakası yer almamış, ancak bu tabakadan olan şairleri İslâmî veya Câhilî tabakalara almıştır. Buna göre bir muhadram şairin şiirlerinde Câhilî özellikler ağırlıktaysa bu şair Câhilî, İslâmî özellikler ağırlıktaysa İslâmî sayılmıştır. Kendi içinde bölümlere ayrılmış beş kısımdan meydana gelen eserde 114 şair ele alınmıştır. Câhiliye devri şairleriyle ilgili bölümde on tabaka halinde kırk, mersiye şairlerine dair bölümde tek tabakada dört, şehir şairleriyle ilgili bö-

lümde Medine, Mekke, Tâif ve Bahreyn'den yirmi iki, yahudi şairlerine dair bölümde bir tabaka halinde sekiz ve İslâm şairleriyle ilgili bölümde on tabaka halinde kırk şaire yer verilmiştir.

Tabakâtü's-şu'arâ', ilk olarak Joseph Hell tarafından iki eksik nüsha esas alınmak suretiyle eser ve müellif hakkında Almanca bir mukaddimeyle birlikte yayımlanmıştır (Leiden 1916; Beyrut 1402/1982). Hâmid Accân el-Hadîdî el-Kütübî'nin ilk neşirde esas alınan nüshalardan birine dayanarak neşrettiği eserin (Kahire 1920) tam ve ilmî neşri Mahmûd Muhammed Şâkir tarafından yapılmıştır (Kahire 1952). Mahmûd Muhammed Şâkir daha sonra başka nüshalara da başvurarak eseri tekrar yayımlamış (Kahire 1394/1974), bu neşrin ikinci baskısına "Bernâmecû Tabakâti fuhûlî's-şu'arâ'" başlıklı bir inceleme ilâve etmiştir (baskı tarihi için bk. Abdülvehhâb es-Sâbûnî, I, 147).

İbn Sellâm'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Fâsıl fi mûlaḥî'l-aḥbâr ve'l-eş'âr*, *Büyûtâtü'l-'Arab*, *el-Hilâb ve icrâ'i'l-hayl*, *Garîbû'l-Kur'ân*, *Tabakâtü'l-'ulemâ'*, *Fürsânü's-şu'arâ'*. Ancak bunlardan bazılarının ayrı eserler olmayıp bir eserin farklı bölümleri olduğu da ileri sürülmüştür (Tâhîr Ahmed Mekki, s. 155).

BİBLİYOGRAFYA :

Cumahî, *Fuhûlû's-şu'arâ'*, neşredenin girişi, I, 9-72; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naḥviyyîn ve'l-luḡaviyyîn* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1984, s. 180; Hasan b. Abdullah el-Askerî, *Şerḥu mâ yekâ'u fihî't-Taşhîf* (nşr. Abdülazîz Ahmed), Kahire 1963, s. 74; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 35, 113; Hatîb, *Târîḫü Bağdâd*, V, 327; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XVIII, 204; İbnü'l-Kiftî, *İnbâḫü'r-ruvât*, III, 143-145; Safedî, *el-Vâfi*, III, 114; İbn Hacer, *İsânü'l-Mizân*, V, 182; Hikmet Ali el-Evsi, *el-Mekâyisü'n-naḥdiyye 'inde İbn Sellâm ve İbn Kuteybe*, Bağdad 1969; Tâhâ Ahmed İbrâhîm, *Târîḫü'n-naḥdiyye 'inde İbn Sellâm ve İbn Kuteybe*, 1972, s. 74-87; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 37-38; Abdullah Abdülkerîm Ahmed el-Abbâdî, *el-Mekâyisü'n-naḥdiyye fi Tabakâti fuhûlî's-şu'arâ'* (yüksek lisans tezi, 1396/1976), Câmîatü ümmi'l-kurâ Külliyyetü's-şeria; Münîr Sultân, *İbn Sellâm ve Tabakâtü's-şu'arâ'*, Kahire 1977; Ömer Ferruh, *Târîḫü'l-üdeb*, II, 244-251; Tâhîr Ahmed Mekki, *Dirâsât fi meşâdirü'l-üdeb*, Kahire 1986, s. 154-169; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Uyûnü'l-mü'ellesâf* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 147; Zekî Zâkir el-Fecr, "İbn Sellâm râviyen li's-şi'r", *Mecelletü Âdâbî'l-Mustansiriyye*, sy. 26, Bağdad 1995, s. 252-269; Ch. Pellat, "İbn Sallâm al-Djumaḥî", *El²* (İng.), III, 927-928; Mustafa Mendür, "Tabakâtü's-şu'arâ'" li-Muhammed b. Sellâm el-Cumahî", *Tî*, I, 654-672; M. Ali Lisânî Fişârekî, "İbn Sellâm Cumahî", *DMBİ*, III, 700-702.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

İBN SELLÛM

(bk. SÂLİH b. NASRULLAH).

İBN SELÛL

(bk. ABDULLAH b. ÜBEY b. SELÛL).

İBN SEMÂA

(ابن سماعة)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Semâa b. Ubeydillâh et-Temîmî el-Kûfî (ö. 233/848)

Hanefî fakihî ve muhaddis.

130 (747-48) yılında doğdu. Temîm kabilesinin Dârim koluna mensuptur. Fıkıh tahsilini Hanefî mezhebinin meşhur imamı Ebû Yûsuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ve Hasan b. Ziyâd el-Lü-lû'î'den yaptı. Kendisinden Ebû Ca'fer Ahmed b. Ebû İmrân el-Bağdâdî, Ebû Bekir b. Muhammed el-Kummî, Abdullah b. Ca'fer er-Râzî gibi âlimler fıkıh dersi aldı. Leys b. Sa'd, Müseyyeb b. Şerîk, Ya'lâ b. Hâlid er-Râzî gibi muhaddislerden hadis rivayet eden İbn Semâa'dan Muhammed b. İmrân ed-Dabbî, Hasan b. Muhammed b. Anber el-Veşşâ ve Ebû'l-Hasan Ali b. Mûsâ b. Yezdâd el-Kummî rivayette bulundu. Zehebî, İbn Semâa'nın hadis rivayetinde zayıf sayıldığını belirtirken (*el-Muḡnî*, II, 589) kaynakların çoğunda güvenilir olduğu kaydedilmektedir. İbn Semâa 192 (808) yılında Me'mûn tarafından Bağdat kadılığına getirildi ve gözleminin zayıflaması sebebiyle azledildiği 208 (823) yılına kadar bu görevde kaldı. Şâban 233 (Mart 848) tarihinde vefat etti.

Mezhepte müctehid bir âlim olan İbn Semâa Irak'ta Hanefî fıkının otoritelerindendi. Özellikle Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'den bazı eserleri rivayet etmesiyle tanınmış, çeşitli görüş ve rivayetleri daha sonraki mezhep kaynaklarında yer almıştır. İbn Maîn'in, onun re'ye gösterdiği sadakati muhaddislerin hadise göstermedikleri ve ölümünün ehl-i re'y için büyük bir kayıp olduğu yönündeki ifadeleri de İbn Semâa'nın ehl-i re'y ekolü içindeki önemli yerini gösterir. İbn Semâa ayrıca zühud ve takvâsıyla da meşhurdur.

Kaynaklarda *Nevâdirü'l-mesâ'il 'an Muḥammed b. el-Ḥasan, el-Meḥâdir ve's-sicillât, Edebü'l-kâdî* adlı eserleri kaleme aldığı belirtilen İbn Semâa, Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Kesb*'ini rivayet etmiş

olup bu eser Şemsüleimme es-Serahsî tarafından şerhedilmiştir. Şerhin Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye'de bulunan yazma nüshasının başında eserin Şeybânî'ye ait *el-İktisâb fi'r-rızkı'l-müste'âb*'in İbn Semâa tarafından yapılan muhtasarı olduğu kaydedildiğinden Mahmûd Arnûs yazmayı bu adla neşretmiş (Kahire 1357/1938), bu yanlışlık bazı kaynaklarda da tekrar edilmiştir (Sezgin, I, 432, 435; DMBİ, III, 704). Süheyl Zekkâr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Emanet Hazinesi, nr. 972) *Şerhu Kitâbi'l-Kesb* ile bunun aynı eser olduğunu tesbit etmiş ve kitabı İbnü'l-Lebbûdî'nin *Fazlû'l-iktisâb*'i ile birlikte *Risâletân fi'l-kesb* adıyla yayımlamıştır (Beyrut 1417/1997). Süheyl Zekkâr, her ne kadar Serahsî'nin *Kitâbü'l-Kesb*'i müstakil olarak şerhettiğini ve *el-Meb-sûl'a* koymadığını söylüyorsa da (*Risâletân fi'l-kesb*, s. 18) bu eser *el-Meb-sûl'a* ta da mevcuttur (XXX, 244-287).

BİBLİYOGRAFYA :

Vekî, *Ahbarû'l-kudât*, III, 282, 289; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 258-259; Sehmî, *Târîhu Cürçân* (nşr. M. Abdülmüfid Han), Beyrut 1407/1987, s. 520; Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbarû Ebi Hanîfe ve aşâbih*, Haydarâbâd 1394/1974, s. 154-155; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 341-343; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 138; Serahsî, *el-Meb-sûl*, XXX, 244-287; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XI, 197-198; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 40; Zehebî, *el-İber*, I, 326; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 646-647; a.mlf., *el-Muğnî*, II, 589; Safedî, *el-Vâfi*, III, 139-140; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğiyye*, III, 168-170; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 204-205; İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim* (nşr. İbrâhim Sâlih), Dimaşk 1412/1992, s. 189-191; Süyûtî, *Tabakâtü'l-müfessirin* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1396/1976, s. 87; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 261-262; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46; II, 1981; *Risâletân fi'l-kesb* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1417/1997, neşreden giriş, s. 5-29; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 170-171; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 291; Sezgin, *GAS*, I, 432, 435; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 187; Halîl el-Meys, *Fehârisü'l-Meb-sûl*, Beyrut 1400/1980, s. 570-571; Ahmet Öz, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 27; M. Hâdî Muezzin-i Câmî, "İbn Semâ'a", *DMBİ*, III, 704.

CENGİZ KALLEK

İBN SEM'ÜN

(ابن سمعون)

Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. İsmâil b. Anbes el-Bağdâdî (ö. 387/997)

Vâiz, hatip ve mutasavvif.

300'de (912) Bağdat'ta doğdu. Gençliğinde camilerde vaazlar dinledi, sûfilerin sohbetinde bulundu. Özellikle Ebû Bekir eş-Şiblî'nin takdirini kazandı. Sem'ün adı-

nı taşıyan dedesinin kendisine vermiş olduğu İbn Sem'ün unvanıyla anılmaya başladı. Gençliğinde bir süre kitap istinsah ederek ailesinin geçimini sağlamaya çalıştı. Hacca gitti ve hac dönüşü Kudüs'ü ziyaret ederek memleketine döndü. 387 yılı Zilkade ayında (Kasım 997) vefat eden İbn Sem'ün'un cenaze namazı önce kardeşi Hasan tarafından evinin önünde kılınmış ve oraya defnedilmiştir. Camide cenazenin gelmesini bekleyen cemaat durumu öğrenince cenaze namazının evde kılınmasına bid'at olduğu gerekçesiyle şiddetle karşı çıkmış, naaşı, kabirden çıkarıp camiye getirmiş, namazı tekrar kıldıktan sonra evine götürüp toprağa vermiştir. İbn Sem'ün'un naaşı otuz dokuz yıl sonra Bâbü'lharb Kabristanı'nda Ahmed b. Hanbel'in kabrinin yanına nakledilmiştir (İbn Ebû Ya'lâ, II, 155).

İbn Sem'ün'un hitabetinin fevkalâde güzel, ifadesinin düzgün, vaazlarının etkileyici ve coşturucu olduğu, onu dinlemeye gelenler arasında sözlerini not edenlerin bulunduğu, anlamlı ve özlü konuşmalarından dolayı kendisine "nâtıku'l-hikme" unvanının verildiği kaydedilmektedir. Ancak sözlerinden çok azı günümüze intikal etmiştir. Harîrî'nin onun gibi bir vâizin yetişmediğini söylemesi bu alandaki şöhretinin yaygınlık derecesini gösterir (Ahmed b. Abdülmü'min eş-Şerîfî, III, 7). İbn Sem'ün'un, Şiblî'nin önde gelen müridlerinden Ali b. İbrâhim el-Husri ile geçinemediği, fakat Ebû Hâmid el-İsferâyînî, Ebû Hafs el-Bermekî ve Ebû Bekir el-Bâkullânî gibi dönemin tanınmış şahıslarının saygısını kazandığı kaydedilir. Halkı zühde teşvik ettiği halde kendisinin giyim ve yeme konusunda zevkine düşkün olmasını yadırgayanlara, "Allah ile aranızdaki hal, olması gereken şekilde ise güzel elbise ve lezzetli yemek zarar vermez" dediği nakledilmektedir.

Kaynaklarda insanların aklından geçen ve gönüllerinde saklı olan hususları bildiği kaydediliyorsa da esas itibarıyla sûffî olmadığı için Herevî'nin *Tabakâtü's-sûtiyye*'si (s. 531) dışındaki tasavvufî eserlerde ona yer verilmemiş, buna karşılık vecizeleri ve hakîmâne sözleri sebebiyle Herevî ve İbnü'l-Cevzî gibi müellifler onu mutasavvıflar arasında zikretmişlerdir. İbn Asâkir tasavvufta yüksek bir bilgi düzeyine sahip olduğunu, fakat herhangi bir şeyhe bağlılığının bulunmadığını söylediği İbn Sem'ün'u Eş'arî mezhebi ricâli içinde kaydetmiştir (*Tebyînü kezîbi'l-müfterî*, s. 200).

İbn Ebû Dâvûd es-Sicistânî başta olmak üzere İbn Mahled el-Attâr, Muhammed b. Ca'fer et-Taberî, Muhammed b. Ebû Huzeyfe, Hırakî, Ahmed b. Süleyman ed-Dimaşkî, Ömer b. Kâsım eş-Şeybânî gibi birçok hadis âliminden nakillerde bulunan İbn Sem'ün'dan Hamza b. Muhammed ed-Dekkâk, Kadı Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Ebû Mûsâ el-Hâşimî, Hasan b. Muhammed el-Hallâl, Abdülazîz b. Ali el-Ezcî gibi bazı hadisçiler rivayette bulunmuşlardır.

Eserleri. 1. *el-Emâlî*. Hadise dair bir eser olup yirmi bölümden meydana gelir. Bir nüshası Şam'da Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Elbânî, s. 59). 2. *Cüz' fihî mes'ele min kelâm*. Fuat Sezgin bu risâlenin de Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de (nr. 55) bulunduğunu kaydetmektedir (*GAS*, I, 668). 3. *Muhtaşarü'l-hikem*. Louis Massignon, İbn Sem'ün'un sözlerinden oluşan bu risâlenin Ebû'l-Hüseyn el-Kazvînî tarafından derlendiğini söyler (*Recueil*, s. 85).

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 274-277; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, IV, 362; Herevî, *Tabakât*, s. 530-531; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 155-162; İbn Asâkir, *Tebyînü kezîbi'l-müfterî*, s. 200-206; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-sa'ade*, II, 471-477; Ahmed b. Abdülmü'min eş-Şerîfî, *Şerhu Makâmâtü'l-Harîrî* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1972, III, 7 vd.; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 137; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 304; Zehebî, *el-İber*, II, 172; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 505-511; Safedî, *el-Vâfi*, II, 51 vd.; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 323; Câmî, *Nefehât*, s. 232-233; *Keşfü'z-zunûn*, I, 162; Louis Massignon, *Recueil de textes inédits*, Paris 1929, s. 84-85; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 360; Sezgin, *GAS*, I, 667 vd.; Elbânî, *Mahtûlât*, s. 59; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâşirî*, Kum, ts. (Dârü'l-fıkr), I, 261-277; Ahmed Bâdkûbe-i Hezâre, "İbn Sem'ün", *DMBİ*, III, 710-711.

ERHAN YETİK

İBN SEMÜRE, Abdurrahman

(bk. ABDURRAHMAN b. SEMÜRE).

İBN SEMÜRE el-CA'DÎ

(ابن سمرة الجعدي)

Ebü'l-Hattâb (Ebû'l-Hafs) Ömer b. Ali b. Semüre b. Hüseyin b. Semüre b. el-Heysem b. Ebi'l-Aşîre el-Ca'dî el-Yemenî (ö. 586/1190'dan sonra)

Fakih ve tarihçi.

547 (1152) yılında Yemen'in İb nahiyesine bağlı Unâmir köyünde doğdu. Ca'dî nisbesi, atalarından soyu Meâd b. Adnân'a ulaşan Ca'de b. Kâ'b b. Rebîa'dan